

ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

ΥΠΟ CHARLES GIDE (ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ Α. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ)

Ι. Αἱ ἀπαρχαί. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη ἠνεύρωθη εἰς τὴν Ἄγγλιαν· αὐτόθι ἔλαβε τὴν κλασσικὴν μορφήν της. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονώμεν ὅτι αὕτη ἐγεννήθη εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνευρίσκομεν τὰς ἀπαρχάς της, μάλιστα ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις.

Πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν ἐθαπτίσθη καὶ αὐτόθι ἔλαβε τὸ ὄνομά της, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε διετήρησε, καὶ τὸ ὁποῖον ἂν καὶ ὑπὸ τινος ἐπόψεις δὲν ἀντέχει εἰς τὴν κριτικὴν, ὅμως δὲν εὐρέθη καταλληλότερον πρὸς ἀντικατάστασίν του. Τὸ πρῶτον βιβλίον τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸν τίτλον Πολιτικῆ Οἰκονομίας συνεγράφη πράγματι ἀπὸ Οὐγενώτῶν τινᾶ Γάλλον, Ἄντωνιον de Montchrétien καὶ ἐξεδόθη τῷ 1615.

Δεύτερον εἰς τὴν Γαλλίαν παρουσιάσθη τὸ πρῶτον ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ὡς «ἐπιστῆμη», δηλαδὴ ὡς σύνολον γεγονότων ἀλληλεξαρτωμένων καὶ ἀλληλοσυνδεομένων διὰ ἀναγκαστικῶν σχέσεων, οἷα εἶναι οἱ νόμοι. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ XVIII αἰῶνος ὁμᾶς Γάλλον γνωστῶν εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν φυσιοκρατῶν, οἱ ὅποιοι ὅμως αὐτεκαλοῦντο μᾶλλον Οἰκονομολόγοι, ἐφήρμοζε τὴν ἰνωτέρω ἀντίληψιν εἰς τὰ γεγονότα τῆς οἰκονομικῆς τάξεως. Ὑπάρχει, ἔλεγον οὗτοι, φυσικὴ τις τάξις τῶν πραγμάτων· τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστῆμης εἶναι νὰ ἀνακαλύψῃ αὐτήν, τὸ μυστικὸν δὲ τῆς εὐτυχίας νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτήν.

Ἡ αἰσιδόξος καὶ προνοιακὴ αὕτη ἀντίληψις δὲν εἶναι βέβαια σήμερον πλέον ἀποδεκτὴ· ὑπῆρξεν ὅμως ἡ ἀπειρηρία τῆς πίστεως πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἡ θεμελιώσις τῆς χαρακτηριστικῆς ἀρχῆς τῆς κλασσικῆς σχολῆς, τοῦ «laissez faire».

Τὰ κυριώτερα ἔργα τῶν φυσιοκρατῶν προηγουμέναι πολλά ἔτη τοῦ ἀθανάτου β.δ.β. τοῦ Ἀδάμ Σμιθ, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται, ὡς γνωρίζομεν, ἀπὸ τοῦ 1776. Ὁμοίω τὸ βικιανὸν ἔργον τοῦ Quesnay, Tableau économique χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1758, τὸ β.δ.β. τοῦ περιωμωτέρου του μαθητοῦ τοῦ Turgot, (ὑπουργοῦ βραχύτερον τοῦ Λουδοβίκου XVI), Réflexions sur la formation et la distribution des richesses χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1766· τῷ 1767 ἐξεδόθη ἡ πληρεστέρα ἀνάπτυξις τοῦ συστήματος L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques τοῦ Mercier.

de la Rivière. Οὕτε ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἄλλως τε ἐξίστασε νὰ ἐμολογήσῃ, τὸ τι ὄφειλεν εἰς τοὺς φυσικοκράτας, μάλιστα ἔγραψεν ἐπὶ τὰ ἀφιέρωνα τὸ ἔργον του εἰς τὸν Quesnay, ἂν δὲν ἀπέθνησκεν αὐτος τοσαῦτα ἔτη πρὸ τῆς δημοσιεύσεώς του ¹⁾.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατὰ τὸ ἑποῖον ἐξεδόθη τὸ ἔργον τοῦ Ἀδάμ Σμιθ, ἐξεδόθη ὡσαύτως ἔργον γαλλικὸν τοῦ ὁποῖου ὁ συγγραφεὺς δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν σχολὴν τῶν φυσικοκρατῶν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Condillac ἦτο περισσότερον γνωστὸς ὡς φιλόσοφος παρὰ ὡς οἰκονομολόγος. Καίτοι δὲ τὸ ἔργον τοῦτο *le Commerce et le Gouvernement considéré relativement l'un à l'autre* ἔμεινε σχεδὸν ἄγνωστον, ἔμως ἀξίζει νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα, εἰς τὴν αὐτῶ ἀνευρίσκεται διὰ πρώτην φοράν ἡ ψυχολογικὴ ἐκείνη ἀνάλυσις τῆς ἀξίας, ἣ ὁποῖα ἔμελλε νὰ διαμορφωθῇ, ἕνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα, εἰς τὴν περιώνυμον θεωρίαν τῆς ἐσχάτης χρησιμότητος.

Τρίτον ἐν Γαλλίᾳ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον «σύστημα» (*Traité*) τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῆς λέξεως ταύτης, δηλαδὴ πλήρως ἀνάπτυξις μεθοδικῆ τῆς ἐπιστήμης, μετὰ τῆς ἐρολογίας καὶ συστηματικῆς κατατάξεως· αὐτὴς, ἣ ὁποῖα καὶ ἐπανελήφθη, ἀνευ πολλῶν παραλλαγῶν, εἰς τὰ ἀναριθμήτα συστήματα τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἐξεδόθησαν. Ἐνωσθὲς *Traité d'économie politique* τοῦ J. B. Say (1803). Πολύ κατώτερον τοῦ ἔργου τοῦ Ἀδάμ Σμιθ ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς βιβλιότητος τῶν ἐνοιῶν, πολὺ ἀνώτερον ἔμως ἀπὸ τὴν ἑποψίν τῆς κατατάξεως καὶ τῆς σαφηνείας τῆς ἐκθέσεως. Ἐχρησίμωσαν ἐπὶ ἕνα αἰῶνα ὡς ὑπόδειγμα εἰς ἕλα τὰ ἔγχειρίδια τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἕλων τῶν γλωσσῶν. Ἡ κατὰ παράδειον διαίρεσις τῆς ὕλης— παραγωγή, κυκλοφορία, διανομὴ—ὁ ἔρως τοῦ επιχειρηματίου ὡς προσωπικότητος ἰδιαιτέρας τοῦ κεφαλαιούχου, ἣ θεωρία τῶν ἐμπορικῶν πόνων κλπ., πάντα ταῦτα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ J. B. Say.

Η. Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ XIX αἰῶνος ὑπεδύονται τὰ πρῶτα πρῶτα οἱ σοσιαλισταί. Ἐπι πλεον οἱ οἰκονομολόγοι· ὁ Saint Simon, ὁ Fourier, ὁ Λουδοβίκος Blanc καὶ ὁ Proudhon, εἰς τὰ ἀναφέρω τοὺς τέσσαρας μόνον τούτους· μετὰ τὸν τῶν ἄλλων.

Τὰ ἔργα των—*L'Association domestique et agricole* τοῦ Fourier (1822), *Doctrine de Saint-Si-*

1) Ἐνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα, περιώνυμος συγγραφεὺς Ἀμερικανός, ὁ Henri George, ἀφιέρωνε τὸ βιβλίον του *Protection or Free Trade* εἰς τοὺς φυσικοκράτας. Ἐθεώρει αὐτοὺς ὡς τοὺς ἀφευρέτας τοῦ «συστήματος τοῦ ἐνιαίου φόρου» (*Single tax system*), τὸ ὁποῖον ὡς γινώσκοντες, εἶναι δι' αὐτὸν ἡ κλεῖς τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος.

μπον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Bazard (1831). Qu'est ce que la propriété τοῦ Proudhon (1840), L'organisation du Travail τοῦ Λουδοβίκου Blanc (1841) ἔσχον πολὺ μεγάλην ἀπήχθησαν ἔχει μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ ἀν' λεγθῆναι, ὅπως οἱ φυσικράται εἶναι οἱ ἀληθεῖς πατέρες τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εὐτὼ καὶ οἱ ἀνωτέρω ὑπῆρξαν οἱ πατέρες τοῦ νεωτέρου σοσιαλισμοῦ. Καὶ αὐτοὶ ἔξ' οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ ἀναγνωρίζουν τὸ τί ὀφείλει ὁ σοσιαλισμὸς εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς τὸν ὅποιον ἐδόθη ὁ τίτλος τοῦ «ἐπιστημονικοῦ», ἀπεκλήθη γενικῶς ὁ γαλλικὸς σοσιαλισμὸς «οὐτοπικὸς». Ἀλλὰ διατί; Διότι ἀντὶ νὰ προσανατολισθῆναι πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ «ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ» ἐνεπνεύετο ἀπὸ αἴσθημα δικαιοσύνης, διότι ἀντὶ νὰ ζητήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων τὸ μέσον τῆς πραγματοποιήσεως τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπελόγιζεν ἐπὶ τοῦ ἑκουσίου ἐλευθέρου συνεταιρισμοῦ. Ἀναμφιβόλως τὸ πρόγραμμά του τοῦτο εἶναι πῶς χιμαϊρικόν, ἀλλὰ θὰ ἔλθουν καὶ ἡμέραι ὅπου καὶ ὁ μαρξισμὸς θὰ χάσῃ τὴν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτόν.

Ἄλλως τε οἱ γάλλοι σοσιαλισταὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν περιωρίσθησαν εἰς γενναίας καὶ εὐγλώττους κοινωνικὰς διαικίσεις, ἀλλὰ συνεισέφερον συμβολὰς θετικὰς αἱ ὁποῖαι θὰ παραμένουν: — εἶτε ὡς ἐπικρίσεις τῆς ἰσοκτησίας καὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος ὡς αἱ τοῦ Saint Simon, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρέτησαν κατὰ τοῦτο τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, διότι τὴν ὑπεχρέωσαν νὰ βεβαιώσῃ ἐκ νέου τὰς διδασκαλίας τῆς — εἶτε ὡς νύξεις (anticipations) ὅπως αἱ τοῦ Fourier αἱ ὁποῖαι διηνοῖξαν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν ὑπὸ τὴν διπλὴν μορφήν τῆς, τὴν τε καταναλωτικὴν καὶ παραγωγικὴν. — Διὰ τοῦ Λουδοβίκου Blanc ἐνεκαινίσθη ἡ παρέμβσις τοῦ κράτους πρὸς προστασίαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως· διὰ τοῦ Proudhon ἤλθεν εἰς φῶς ἡ ἰδέα τῆς ὑπεραξίας, ἡ ὁποία γεννᾶται εἰς τὴν ὁμαδικὴν ἐργασίαν καὶ ἡ ὁποία ὄφειλε νὰ ἐπιστραφῆ εἰς τὸν ἐργάτην, ἡ ἰδέα ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς μαρξικῆς διδασκαλίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμίσεως τοῦτου αἰῶνος, οἱ γάλλοι οἰκονομολόγοι ἀπερροφήθησαν τελείως ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπ' ἐνὸς κατὰ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος (protectionisme) ἀπ' ἑτέρου. Ἡ διεξγωγή πολεμικῆς δὲν εἶναι βέβαια εὐμενῆς ὁρος ἐξελίξεως τῆς ἐπιστήμης. Ἐἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀφ' ἐροῦνται τις φυσικῶς περισσότερον εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἐκείνου τὸ ὅπολον δύναται νὰ ἐξυπηρέτησῃ τὴν ὑπερασπιζομένην ὑπόθεσιν, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἀληθοῦς. Τοῦτο ἴσως νὰ ἐξηγῆ καὶ τὴν στείρότητα τῆς γαλλικῆς οἰ-

κονομικῆς φιλολογίας διαρκούτης τῆς περιόδου ταύτης¹⁾. Πάντως αὕτη ἐτελείωσε κατὰ τὸ μέσον τοῦ αἰῶνος· μὲ ἓνα καλὸν καρπὸν, ἓνα βιβλίον τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθῶς τὸ τυπικὸν βιβλίον τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς, μετὰ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων τῆς, τὰς Harmonies économiques (1849). Ἐίναι πλήρως πίστεως ἐπιχειρηματολογία κατὰ τῶν δύο μεγάλων ἀντιπάλων τοῦ, ἑποίους πρὸ δὲ λόγου ἐμνημόνευσας, τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ προστατευτικῆς συστήματος: εἶναι σύμβολον πίστεως, τῆς ἀνανεουμένης, διδασκαλίας τῶν φυσικοκρατῶν, ἔτι ὑφίστανται φυσικοὶ καὶ θεῖοι νόμοι, νόμοι ἀνώτεροι ἀπόσπον δύνανται νὰ φαντασθεῖον εἰ ἄνθρωποι: καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων—τὸ καλύτερον τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ πράξωμεν—πρέπει νὰ ἐπαναπαύθωμεν.

Γνωρίζωμεν εἰς ἡ προσπάθεια τοῦ Bastiat ἀπέτυχε καὶ ἔτι ὁ σοσιαλισμὸς καὶ τὸ προστατευτικὸν σύστημα ἔκτοτε ηἰδοκίμησαν. Κετ' ἀκολουθεῖν ὁ Bastiat ἔλαβε τὴν τύχην ἔλων τῶν ἡττημένων, δηλαδὴ ἐκρίθη αὐστηρῶς. Ἡ αὐστηρότης αὕτη εἶναι ὑπερβολικὴ. Ἄν αἱ «*Αρμονίαι*» περιέπεσαν εὐλόγως εἰς ἀνυποληψίαν ἕνεκα τῶν τελεολογικῶν καὶ ἀπολογητικῶν τάσεων των, περιέχουν ἔμως νέας καὶ ὠραίας ἰδέας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνατρέχουμεν σήμερον, ἰδίως τὰς τῆς ἀλληλεγγύης τῶν συμφερόντων καὶ τὰς τῆς κοινωνικῆς σπουδαιότητος τοῦ καταναλωτοῦ τόσοσιν λόγῳ τῆς δυνάμεως ὅσον καὶ λόγῳ τῆς εὐθύνης του.

III. Ὁ χωρισμὸς εἰς σχολὰς. Κετ' τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ XIX αἰῶνος, ὁ γαλλικὸς σοσιαλισμὸς δὲν ἔσχε πλέον ἀρχηγούς· σχολῶν: περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ κηρύττῃ τὸν μαρξικὸν κολλεκτιβισμόν, μετριάζων αὐτὸν διὰ δόσεώς τινος ἐκ τῆς ἀρχαίας ἰδεολογίας τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὅλίγα μόνον πρωτότυπα ἔργα παρεύσασατ. Αἱ Études socialistes τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ δημογέστρου Jaurès (1901) δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἡ ὑπεδειγματικὴ παραγωγή τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Οἱ οἰκονομολόγοι λοιπὸν ἐπικρατοῦν εἰπείν διὰ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος τὸν ὁποῖον διεξήγαγον κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπὸ ἡμίσεως ἤδη αἰῶνος. Προκύπτει ἔμως ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ ἐξῆς ἀρκετὰ περίεργος συνέπεια: μὴ ἔχοτες πλέον ἀνάγκην συνασπισμοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διαμελίζονται εἰς κολλὰς σχολὰς. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἀσπασθὲντα¹⁾ ἀπὸ τὸν παλαιὸν κορμόν

Πρώτη διαμορφώθη ἡ σχολὴ τοῦ Le Play: αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου τοῦ συγγραφέως τούτου, La reforme so-

1) Δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ διεκδικήσῃ ἡ γαλλικὴ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀνδρα πρῶτης τάξεως, τὸν Sismondi. Ὁδῶς κατήγγετο ἐκ Γενεύης ὅπου κατέγηρασεν. Τὸ ἔργον του Nouveaux Principes d'économie politique χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1819.

cité le 1er 1864. 'Εν ἑκ ἐτη, πρότερον (1855) εἶχε δημοσιεύσει ὁ Le Play πῶς ἐργάζονται. Les ouvriers. Οὗτος ἔργον, ὅπου ἐχρησιμοποιήθη δια πρώτης φοράς περὶ μὲν ἄλλων πρῶτον πρῶτον, καὶ ἐμιογραφία ἐργατικῶν οἰκογενειῶν. Ἡ ὄψις τοῦ Le Play διασκευμένη κοινωνικὴ μεταρρυθμιστικὴ ἦτο τε ἄλλο, καὶ ἴσως ἐπίσπου ἐστὶν, παρὰ τὸ ἀποτελεσματικὴ μεθόδου ταύτης τῆς πρακτικῆς. Αὕτη ἄλλως τε δὲν εἶχεν οὐδὲν το ἐπαναστατικόν· τὸν σκοπὸν συνίστατο εἰς τὴν ἐπίνοσον πρὸς ἠθικὰς ἀρχάς, πρὸς τὴν ἠθικαίαν καὶ μάλιστα, ὡς λέγει ὁ Le Play, πρὸς τὸν ἀρχαίον θεκάλογον νόμον.

'Η σχολή τοῦ Le Play προήγαγεν εἰς ἐκείνης ἐτέραν σχολήν, ἣ ὁποία συνεστήθη ἑκατέρω. Ὁτὸ τὸ ἴδιον τῆς École de la Science sociale με εἰδικῶν μεθόδον κατατάξασαι καὶ εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Αὕτη, ἔσχεν ἰδρυτὴν τὸν Demolins (συγγραφεὴ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον la Supériorité des Anglo-saxons ἔργου, τὸ ὅτερον ἔκτατος ἐπιπέπαισι τινὰ καὶ προήγαγε λιευτρά τινὰ ἔργα ὡς τὰ τῶν Bureau τοῦ de Rousiers, Martin Saint Léon, τῶν ὁποίων τοῦ τίτλου εὐρίσκει τις εἰς τὴν βιβλιογραφίαν.

Τῷ 1874 ἐξεδόθη ἔργον τὸ ὁποῖον διήνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς νέαν σχολήν, ἣ ὁποία εἶπε δὲν ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην. Εἶναι τὸ *Traité d'économie politique pure* τοῦ καθηγητοῦ Walras. Ἀκοῦθις εἶπει δὲν ἦτο τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε ὡς μετῶδον τὰ μαθηματικά, διότι ἀδιαφιλονηκίως εἰς ἄλλον γάλλον συγγραφεὴ ἀνατρέχει τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος, εἰς τὸν Cournot. Ὁτὸς ἐδημοσίευσεν ἤδη τῷ 1838 ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: *Recherches sur le principes mathématiques de la théorie des richesses*. Δὲν ἐπισημάνουσιν τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὴν χρονολογικὴν ἐποχὴν του. διότι εἶχε μείνει τελείως ἀγνωστον μέχρις ἔτου ὁ Ἄγγλος οἰκονομολόγος Stanley Jevons τὸ ἀνεκάλυψε καὶ ἀπεκατέστησεν αὐτὸ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, ἣ ὁποία τοῦ ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων. Τὸ βιβλίον τοῦ Walras δὲν ἔσχε περίπου καλοῦτοσαν τύχην, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Γαλλίαν: πρῶτον διότι ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Λιζζάνην, ὅπου ὁ συγγραφεὴς τοῦ ἦτο καθηγητῆς (πρῶτον ὅπου ἐγένετο ἀφροσύνη νὰ συγκαταριθμηταί ἐνίστη καὶ ὁ ἴδιος μεταξὺ τῶν Ἑλλετῶν οἰκονομολόγων) καὶ δεύτερον διότι οἱ Γάλλοι ὡς φαίνεται ἔχουν μακρὰν διάθεσιν δι' ἐφαρμογὴν τῆς Ἀλγέβρας εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, καθὼς καὶ διὰ τὰς θεωρίας τὴν αὐστηρικτῆς σχολῆς περὶ τῆς ἐσχάτης χρησιμότητος. Εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἔμωσ ἐύρεν ὁ Walras ἐνθουσιώδεις μαθητῆς καὶ ἡ θεωρία του περὶ τοῦ «οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου» ἐθεωρήθη ὡς ὀριστικὸν ἀπόκρημα τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς, ὁ ὁποῖος συνήνωσεν εἰς τὴν Γερμανίαν

σχεδὸν ὅλους τοὺς οἰκονομολόγους, ἔσχε μικροτέρας ἐπιτυχίας. ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν τούτοις θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω διὰ ἀνεγράφη εἰς τὰ προγράμματα τῶν νομικῶν σχολῶν καὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, πάντως λαβῶν γαλλικὴν χροιά, δηλαδὴ ὄχι τὴν ἐξαναγκαστικὴν, βιαιητικὴν καὶ γραφειοκρατικὴν μορφήν τοῦ Kathedersozialismus, ἀλλὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας διὰ τῆς ἀλληλεγγύης, ἀλληλεγγύης πραγματοποιουμένης κατ' ἐξοχήν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, μόνον δὲ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ Κράτους. Αἱ ἀρχαὶ τῆς θεωρητικῆς ἀλληλεγγύης ἐν Γαλλίᾳ εἶναι ἀρκετὰ παλαιαί, εἰς ἕν μικρὸν ὄμως βεβίβιον τοῦ Léon Bourgeois (la Solidarité 1894) ὁφείλεται ἡ διεισδυσις αὐτῶν εἰς τὸ πολὺ κοινόν. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην πλειστοίκις ἐπεκατέστησαν κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν ἐργατικῶν ἀτραλιστικῶν νόμων καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀντιλήψεως. Ἐνταῦθα ὁμοῦ προεβλήθη αὕτη συχνάκις καὶ ἐπιμόνος ὑπὸ τῆς φιλελευθέρου ἀτομιστικῆς σχολῆς.

Εἰς τὰς διαφόρους ταύτας σχολὰς θὰ ἔπραπε νὰ προσθέσω καὶ τὴν τοῦ χριστιανικοῦ κοινωνισμοῦ καθολικοῦ τε καὶ προτεστάντικοῦ, ἡ ὅποια ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν τῆς ὄχι τότεν διὰ πρωτοτύπων συγγραμμάτων ἔσον δι' εὐγενοῦς κινήσεως κοινωνικῆς προνοίας, διὰ συνεδρίων καὶ δι' ὀργανώσεων καταπολεμητέως ὄλων τῶν κοινωνικῶν πληγῶν—ἀλκοολισμοῦ, πορνείας, νεομαλθουσιανισμοῦ, sweating system κλπ.

Παρ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποσκιρτήσεις, ἡ φιλελευθέρου σχολή, ἡ ὅποια συνεχίζει τὰς παραδόσεις τῆς κλασσικῆς, παρέμεινεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἰσχυροτέρα καὶ διετήρησεν αὐτῆσι πολὺ περισσότερον κύρος ἢ ὀπουδήποτε ἄλλαχού. Ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει ὡς ὀργανόν τῆς τὸ «Journal des Économistes» (τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν ἐπιθεωρήσεων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, διότι αὕτη ἰδρύθη τῷ 1842, ἐνῶ ἡ ἀρχαιοτέρα τῶν γερμανικῶν οἰκονομικῶν ἐπιθεωρήσεων, ἡ τῆς Τυβίγγης χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1844), τὸ ὅποσον διηρθύνετο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τοῦ de Molinari¹⁾ μετ' αὐτὸν δὲ ὑπὸ τοῦ Yves Guyot ὁ ὅποιος θεωρεῖται σήμερον ὁ ὀρθοδωξώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Αὕτη ἐξυκολοῦται νὰ ὑποστηρίξη μετὰ ζήσεως τὴν οἰκονομικὴν τάξιν ἀνασκευάζουσα ὄχι μόνον τὰς σοσιαλιστικὰς ἐπικρίσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς λεγομένους κλασσικὰς διδασκαλίαις, αἱ ὅποιαί τολμοῦν νὰ θέσουν εἰς ἀμφιβολίαν τινὰ τὴν πίστιν πρὸς τὴν αὐτόματον βελτίωσιν τῆς ζωῆς τῶν μάζων—ὅπως εἶναι ἡ τῆς προσόδου, τοῦ πληθυσμοῦ ἢ τοῦ μισθοῦ—ἐντεῦθεν δὲ διακωνίζει τὴν ἀλληλουχίαν τῆς μετὰ τῶν φυσικοκρατῶν καὶ

1) Ὁ de Molinari συνέγραψε βιβλία περιπεπυδαστα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ τὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα διότι οὗτος ἦτο Βέλγος τὴν ἐθνότητά καίτοι ἀληθῶς διήλθε τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς Παρισίους.

τοῦ Bastiat. Πάντως δίδει θέσιν τινά, εὐρύτεραν ἢ ἄλλοτε — καίτοι ὄχι μετὰ ἐλιγωτέρας εὐσπιστίας — εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ Κράτους· αὕτη τείνει ὡσαύτως νὰ ἀπορρίψῃ βαθμηδὸν περισσότερον τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον παρέχουσα εὐρύτερον ἰσχυρὸν εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν γεγονότων.

Οὗτοι εἶναι οἱ διακριτικοὶ χαρακτῆρες τῆς παραγωγῆς τῆς σχολῆς ταύτης. Τοῦς ἀνευρίσκει τις ἔτι εἰς τὸ περισπούδαστον καὶ πασίγνωστον ἔργον τοῦ Paul Leroy - Beaulieu καθὼς καὶ εἰς τὸ νεώτερον σύστημα τοῦ Colson.

Ἡ Γαλλία ἔσχε πάντοτε μεγάλους ἐπιμοσιονόμους. Χωρὶς νὰ ἀνατρέξῃ τις πολὺ μακρὰν ἀνευρίσκει τοὺς γνωστοτέρους μετὰ τῶν οἰκονομολόγων τῆς φιλελευθέρου σχολῆς. Ἀναφέρω μόνον τοὺς Léon Say, ὁ ὅποιος ἔδεν ὑπῆρξε μόνον οἰκονομολόγος ἀλλὰ καὶ ὁπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ συνέγραψε, μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιμοσιονομικῶν ἔργων, καὶ λαμπρὰν μελέτην περὶ τῆς καταβολῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως τῶν ὀπισθοκαταμυριῶν πρὸς τὴν Γερμανίαν συνεπείᾳ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Ἐπιανευρίσκωμεν ἔτι καὶ ἐδῶ τὸν Paul Leroy-Beaulieu : τὸ *Traité de la Science financière* αὐτοῦ, ἐξ ὧν τῶν ἔργων του εἶναι, καὶ δικαίως, τὸ σπουδαιότερον.

Ἐμμέμφθησαν συχνάκις τὴν γαλλικὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ὅτι παρημέλησε τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν, ἔδεν ἐννοῶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐχομμάτων, τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως ἐκαλλιέργησε μετὰ φιλοστοργίας ἀλλὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων καὶ τῶν θεσμῶν. Ἡ μομφὴ αὕτη εἶναι ἀρκετὰ δικαιολογημένη, πρὸ παντὸς εἰς τὸς οἰκονομολόγους τῆς προηγουμένης γενεᾶς. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν οἰκονομολόγον ἀνήκοντα εἰς τὴν φιλελευθέρου σχολὴν, τὸν Léon Vasselot ὁ ὅποιος ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον τὴν μακρὰν ζωὴν του εἰς ἱστορικὰς ἐργασίας μεγάλης ἀξίας : *Histoire des classes ouvrières* (1867); *Histoire de la population française*; *Histoire du commerce de la France*. Τὸ πρῶτον μάλιστα ἔργον του εἶναι ἀληθῶς μνημειώδες.

VI. Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία εἰς τὰ Πανεπιστήμια. Εἶναι ἀξιοκαταρήρητον ὅτι κανεὶς οἰκονομολόγος ἐξ ὧν πρὸ ὀλίγου ἀνεφέραμεν δὲν ἀνήκκεν εἰς Πανεπιστήμια. Εἶναι τοῦτο χαρακτηριστικὸν ἀξίον μνείας, διότι ἀνευρίσκειται μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκονομικῆς φιλολογίας ἐν Γαλλίᾳ. Τοῦτο ἐξηγεῖται εἰδίως ἢ διδασκαλία τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας δὲν εἰσήχθη εἰς τὰ γαλλικὰ Πανεπιστήμια (καὶ εἰς τὰς νεμικὰς σχολὰς μόνον) παρὰ σχετικῶς τελευταίως, τῷ 1878. Ὁ νεωστὶ εἰσαχθεὶς κλάδος ἀνετίθη εἰς νεαροὺς καθηγητὰς τῆς νομικῆς, εἰ ὅποιοι ὤφειλον, προηγουμένως, νὰ ἐκμάθουν τὴν ἐπιστήμην τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανον νὰ διδάξουσι. Ἀλλὰ τὴν ἐξέμαθον πολὺ καλῶς καὶ ἐναφύσησαν

μάλιστα εἰς αὐτὴν πνεῦμα ἀπηλλαγμένον πάσης παραδόσεως καὶ πάσης ἀπολογητικῆς διαθέσεως.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δημιουργίας ταύτης δὲν ἐγένοντο ἀπεκτεκτά. Εἰς ἐκ τῶν νέων τούτων καθηγητῶν ὁ Cauwès, τῆς νομικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων ταχέως, ἐδημοσίευσε τὰς παραδόσεις του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ προστατευτικὸν σύστημα ἀπεκαθίστατο πάλιν εἰς αὐτάς, ἡ δὲ παρέμβουσις τοῦ κράτους ἐξεθιάζετο εἰς πολλὰ πεδία, ἐθεωρήθη τοῦτο εἰς τὰς τάξεις τῶν οἰκονομολόγων τῆς φιλελευθέρου σχολῆς ὡς μέγα σκάνδαλον.

Ἡ διδασκαλία τῆς παρεμβάσεως ἐστρατολόγησε θερμῶς ἐπαδούς εἰς τὰς σχολὰς τῆς νομικῆς· αὐτὴ εὗρεν, ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 1900 καὶ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν Ἑρυνίαν τῆς «Association pour la protection légale des travailleurs», τῆς ὁποίας ὁ καὶ σήμερον λίαν ἐνεργητικὸς γραμματεὺς, ὁ Raoul Jay, εἶναι καὶ εὗτος καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦτο ἀκριδὲς ἂν ἐλεγέ τις ἕτι ἡ ἐθνικιστικὴ θεωρία εἶναι γενικευμένη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν νομικῶν σχολῶν. Ὅλαι αἱ θεωρίαι ἀντιπροσωπεύονται εἰς αὐτάς, ἀπὸ τῆς φιλελευθέρου σχολῆς, μέχρι τοῦ λεγομένου «νομικοῦ» σοσιαλισμοῦ. Οἱ περισσότεροι τῶν καθηγητῶν ἐδημοσίευσαν τὰς παραδόσεις των, ὑπὸ τὴν μορφήν γενικῶν συστημάτων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ὡς οἱ Villey, Brouilhet, Perreau, καθὼς καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν γραμμῶν τούτων. Τινὰ τούτων ἀνισχυρίζονται ἐπαίτως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τὰ συστήματα τῶν γερμανῶν καθηγητῶν. Ἐν τῶν γαλλικῶν ἐγχειριδίων τούτων μετεφράσθη σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ χρησιμεύει ὡς «text book» εἰς μέγαν ἀριθμὸν Πανεπιστημίων ἀλλοδαπῶν συγκαταριθμουμένων μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινῶν τῶν δύο Ἀμερικανῶν.

Ἄλλως τε οἱ καθηγηταὶ τῆς οἰκονομικῆς τῶν γαλλικῶν νομικῶν σχολῶν δὲν περιορίσθησαν εἰς ἐκλαϊκευτικὴν μόνον ἐργασίαν δημοσιεύοντες γενικὰ ἐγχειρίδια προωρισμένα πρὸ παντός διὰ τοὺς σπουδαστάς· εἰς αὐτοὺς ὀφείλοντι καὶ πρωτότυποι ἐργασίαι εἰς διαφορώτατα ζητήματα, ὃ δὲ ἀριθμὸς τούτων μέλλει νὰ αὐξηθῆ διότι, ὡς πρὸ μικροῦ ἀνέφερα, ἡ εἰσαγωγή τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὰ γαλλικὰ Πανεπιστήμια χρονολογεῖται πρὸ μικροῦ. Οἱ περισσότεροι τῶν συγγραφέων των εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὰς ἀκέρχας τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν παραγωγῆς, πράγμα ὅπερ δικαιολογεῖ νὰ ἀνεμένωμεν παρ' αὐτῶν πολὺ περισσότερα.

Καὶ δὲν ἀρχίζουσι νὰ πλουτίζουσι διὰ τῶν ἰδίων των ἔργων μόνον οἱ καθηγηταὶ οὗτοι τὴν γαλλικὴν οἰκονομικὴν φιλοσοφίαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν μαθητῶν των. Μεταξὺ τῶν 300 καὶ πλέον οἰκονομικῶν διδακτορικῶν θέσεων, αἱ ὁποῖαι ὑποστηρίζονται ἐτησίως εἰς τὰς νομικὰς σχολὰς τῆς Γαλλίας, καίτοι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἀρκετὸς ἀριθμὸς με-

τρία ποιότητα δμως ανευρίσκει τις και μαρτυράς πρώτης τάξεως εργασιών, αί όποιαι δημοσιεύονται ως βιβλία, συγκατατάσσουν ήδη τους συγγραφείς των μεταξύ των διδασκάλων. Αναφέρω εις τών βιβλιογραφικών πίνακα τινά εκ των βιβλίων τούτων τα όποια εξεδόθησαν αρχικώς ως θέσεις, ως τας των Aupetit, Lavergne, Boncour, Lescure, Gemahling, Roussin, Depitre, Granier, των δύο τελευταίων τούτων παρόντων ήδη πρό του έχθρου. Θα ήδυνάμην να ανέφερον και πολλά άλλα· ή νέα αυτη γενεά, και· οι ήδη δεκατισθείσα υπό του πολέμου, ύπόσχεται εις την γαλλικην οικονομικην φιλολογίαν μέλλον άντάξιον των ενδόξων άπαρχιών της.

Παρ' έλα ταυτα ή περιληπτική αυτη έκθεσις της γαλλικής οικονομικής φιλολογίας, όσον ταχιστα και άτελής και άν ειναι, άρκει δια να δείξη εις τους Άμερικανούς σπουδαστάς, αί όποιοι θα ήθελον να σπουδάσουν πολιτικην οικονομίαν εν Γαλλία, ότι έν θα έστραφοντο αυτόθι των μέσων της μορφώσεως. Μάλιστα και ή πλειονότης των σχολών ή όποια χαρακτηρίζει την γαλλικην οικονομικην φιλολογίαν, άν και υπό επεφίν τινα κινδυνεύει να αναχαιτίση την πρόοδον της έπιστήμης, ενεκα της σταιρότητας της πολεμικής ύμως παρουσιάζει εις τα όμματα του ξένου θέαμα ποικίλον και ύπεβλητικόν.

Πράγματι εκάστη των σχολών τούτων έδημιούργησε δια τας ανάγκας του διαφωτισμού της και έταιρείν τινά : εκάστη τούτων εκδίδει και μίαν επιθεώρησιν, οργανώνει συνέδρια, και συνθηθέστατα δημοσιεύει βιβλιοθήκην τινά, ζειράν έγλατή βιβλίων γραμμένων εν συμφωνία προς το πρόγραμμά της. Οι άγωνες ούτοι των έξεων είδουν εις την οικονομικην κίνησιν περισσοτέραν ζωήν άπόσιν εις τας άλλας χώρας, όπου ή διδασκαλία του μαθήματος τούτου ειναι περισσότερον ομοίμορφος και περισσότερον πειθαρχημένη. Όλίγοι εκ των 1500 έγγεγραμμένων άλλοδαπων σπουδαστών εις τας γαλλικάς νομικάς σχολάς δέν ακολουθούν τας παραδόσεις της πολιτικής οικονομίας.